

muntrende. Men det er interessant, at samtidig med at Ritt Bjerregaard til fuldkommenhed mestrer mændenes politiske magtspil og har opnået betydelig indflydelse, har hun fastholdt nogle klare kvindepolitiske holdninger.

Susi Frastein kommer vidt omkring i sin portrætbog, hun har blandt andet frekventeret både en astrolog og en grafolog. Måske savner man en analyse af Ritt Bjerregaards taler. Hendes store taler i Folketinget er i stil og opbygning præget af klassiske, oratoriske virkemidler. I de senere år er de blevet mere hårdtslående og har fået større folkelig appel. Tag for eksempel hendes indlæg på konferencen om Norden som atomvåbenfri zone i 1985: »Lad os gå i spidsen. Lad os vise verden, hvad vi kan præstere i Norden. Vi skal ikke lytte til højrekræfternes bagstræberiske tale. Vi skal igang, og det skal være NU«.

Under læsningen af Ritt Bjerregaards taler kommer man undertiden til at tænke på en anden dansk politiker, der også var en stor taler og som også fremkaldte stærke følelsesmæssige reaktioner. Hvem var det, der sagde:

»Vi har haft nogle gode og onde dage i disse mange år. Men de onde dage var ikke de, hvor kampen gik højest, hvor tryk avlede modtryk, og hårdt stod mod hårdt ... Nej, de onde dage var de, hvor tvivlen tog spekulanterne og frygten de modløse, hvor den lille tabel blev den sande regnekunst i landet, hvor nogle blev for gamle og andre for kloge, og hvor man glemte at foragte uretten for at kigge efter modstandernes agtelse, indtil en lumpen fred og et råddent forlig blev målet for vor politik«?

Ja, det var Viggo Hørup, men det kunne næsten have været Ritt Bjerregaard! De personlige kvaliteter bag begges veltalenhed er de samme: modet, den klare tanke, den bundne lidenskab.

Den skarphed og radikalitet, Ritt Bjerregaard formulerer sig med, bryder med vores traditionelle billede af politikerne. Myten om Danmark som en stor familie lever i bedste velgående, og den smitter af på vore forventninger til politikerne. Mændene skal være faderlige – det er ikke nødvendigt at gå tilbage til Stauning for at finde eksempler – og kvinderne stoute med moderlig myndighed, varme og tryghed. Ritt Bjerregaard er blevet kaldt en spreder og ikke en samler. Men det er dog før set, at netop politikere, der fremsætter deres ideer klart og skarpt, vel længe er omstridte, men alligevel får indflydelse og ender med – når udviklingen giver dem ret – at vinde respekt og tillid i meget brede kredse.

Erik Boel
Udenrigsministeriet

Kjell Goldmann, Sten Berglund, Gunnar Sjöstedt, *Democracy and Foreign Policy. The Case of Sweden*, Swedish Studies in international relations, 17, Aldershot: Gower, 1986, 206 s., \$ 34,50.

En dansk læser må gribe denne bog med begejstring. Med fodnotepolitik, med et pludseligt ophør af den generelt herskende udenrigs- og forsvarspolitiske kon-

muntrende. Men det er interessant, at samtidig med at Ritt Bjerregaard til fuldkommenhed mestrer mændenes politiske magtspil og har opnået betydelig indflydelse, har hun fastholdt nogle klare kvindepolitiske holdninger.

Susi Frastein kommer vidt omkring i sin portrætbog, hun har blandt andet frekventeret både en astrolog og en grafolog. Måske savner man en analyse af Ritt Bjerregaards taler. Hendes store taler i Folketinget er i stil og opbygning præget af klassiske, oratoriske virkemidler. I de senere år er de blevet mere hårdtslående og har fået større folkelig appel. Tag for eksempel hendes indlæg på konferencen om Norden som atomvåbenfri zone i 1985: »Lad os gå i spidsen. Lad os vise verden, hvad vi kan præstere i Norden. Vi skal ikke lytte til højrekræfternes bagstræberiske tale. Vi skal igang, og det skal være NU«.

Under læsningen af Ritt Bjerregaards taler kommer man undertiden til at tænke på en anden dansk politiker, der også var en stor taler og som også fremkaldte stærke følelsesmæssige reaktioner. Hvem var det, der sagde:

»Vi har haft nogle gode og onde dage i disse mange år. Men de onde dage var ikke de, hvor kampen gik højest, hvor tryk avlede modtryk, og hårdt stod mod hårdt ... Nej, de onde dage var de, hvor tvivlen tog spekulanterne og frygten de modløse, hvor den lille tabel blev den sande regnekunst i landet, hvor nogle blev for gamle og andre for kloge, og hvor man glemte at foragte uretten for at kigge efter modstandernes agtelse, indtil en lumpen fred og et råddent forlig blev målet for vor politik«?

Ja, det var Viggo Hørup, men det kunne næsten have været Ritt Bjerregaard! De personlige kvaliteter bag begges veltalenhed er de samme: modet, den klare tanke, den bundne lidenskab.

Den skarphed og radikalitet, Ritt Bjerregaard formulerer sig med, bryder med vores traditionelle billede af politikerne. Myten om Danmark som en stor familie lever i bedste velgående, og den smitter af på vore forventninger til politikerne. Mændene skal være faderlige – det er ikke nødvendigt at gå tilbage til Stauning for at finde eksempler – og kvinderne stoute med moderlig myndighed, varme og tryghed. Ritt Bjerregaard er blevet kaldt en spreder og ikke en samler. Men det er dog før set, at netop politikere, der fremsætter deres ideer klart og skarpt, vel længe er omstridte, men alligevel får indflydelse og ender med – når udviklingen giver dem ret – at vinde respekt og tillid i meget brede kredse.

Erik Boel
Udenrigsministeriet

Kjell Goldmann, Sten Berglund, Gunnar Sjöstedt, *Democracy and Foreign Policy. The Case of Sweden*, Swedish Studies in international relations, 17, Aldershot: Gower, 1986, 206 s., \$ 34,50.

En dansk læser må gribe denne bog med begejstring. Med fodnotepolitik, med et pludseligt ophør af den generelt herskende udenrigs- og forsvarspolitiske kon-

sensus i Folketinget, med en regering, som dikteret af »raketflertallet« omend modstræbende og vrangvilligt fører en udenrigspolitik, som den er imod – må det være interessant at se, hvorledes broderfolkets situation er – og hvorledes politologerne hinsidan generelt tolker forholdet mellem demokrati og udenrigspolitik.

Det har altså vist sig, at demokratiet *kan* slå igennem i Danmarks udenrigspolitik. Et Danmark, som, skønt Per Hækkerup som udenrigsminister slog et slag for demokratiet i sin bog om *Danmarks Udenrigspolitik* – stadigvæk – også hos Hækkerup – er præget af Scaveniustænkningen. Er Danmark unikt? Hvad siger den herskende politologiske sagkundskab i Sverige? Projektets egentlige designer, Kjell Goldmann, har allerede tidligere været ude med et bud på problematikken i en artikel i *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 1981, nr. 3. Her specificerer han tesen om, at demokratiet ikke virker på forsvars- og udenrigspolitikens område.

Dette er nu blevet denne bogs hovedproblemstilling: en diskussion af og en testning af tesen: »Democracy is incompatible with international politics«. Problemerne med – og placeringen af – denne tese optager halvdelen af bogen. Og det er ikke den mindst interessante del. Goldmann er forfatteren til disse afsnit, som indleder og afslutter bogen. Introduktionen er en dybtgående diskussion af forudsætninger for og rækkevidde af tesen, skarpt, indsigtfuldt og innovativt som alt, hvad Goldmann har fingrene i. Afslutningen er overvejelser med udgangspunkt i den svenske situation, således som den blandt andet manifesterer sig i bogens to empiriske undersøgelser. Goldmann føjer nye begreber til – og forsøger at konkludere: hvilken indsigt er opnået.

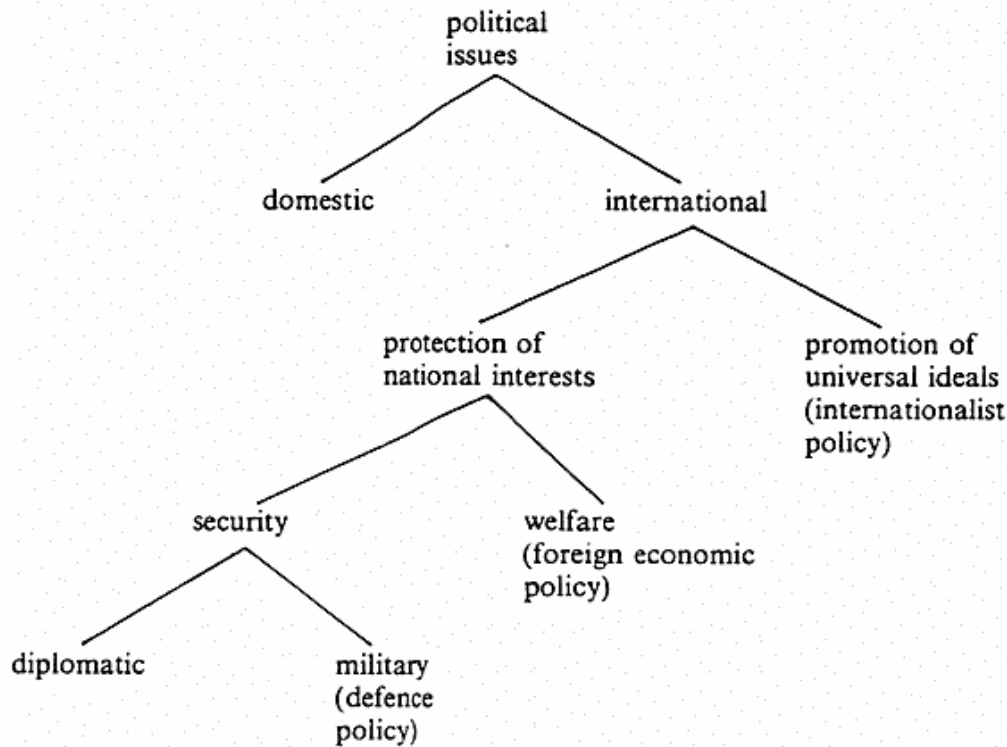
De to empiriske studier tager udgangspunkt i en operativ definition af demokrati, hvor der lægges vægt på tre aspekter: repræsentation, participation og information. Sten Berglunds undersøgelse beskæftiger sig med repræsentation baseret på data om Riksdagens aktiviteter på tre policyområder: udenrigs-, forsvars- og skolepolitik i tre valgår: 1976, 1979 og 1982. Metoden er at sammenligne vælgernes holdninger med parlamentarikernes.

Gunnar Sjöstedt undersøger participation og information i policymakingprocessen. Fremgangsmåden er også her komparationen til skolepolitikken, primært baseret på en række case-studies.

Goldmann konkluderer, at empirien er for tynd. De indsamlede data er utilstrækkelige. Som han formulerer det: »It illustrates rather than demonstrates how policy is made in Sweden« (s. 180). Men noget kan der dog siges. Nemlig at der ikke kan svares klart ja eller nej på spørgsmålet: sker tilblivelsen af den svenske forsvars- og udenrigspolitik på en *særlig* måde, en måde, der – som det udtrykkes – kan gøre os svenske demokrater bekymrede?

Resultatet er, at man ikke uden videre kan slå udenrigs- og forsvarspolitik i hartkorn med hinanden. Og der er også forskellige slags udenrigspolitik. Man kan i relation til demokrati ikke finde noget fælles mønster som adskiller internationale fra indenrigspolitiske problemer. Undersøgelsen betjener sig af følgende goldmannske begrebsopdeling, se næste side.

På denne baggrund kan der konkluderes, at forsvarspolitik og internationalistisk politik er polare modsætninger ud fra et demokratisk synspunkt.

Men hvad er mest demokratisk? En forsvarspolitik, som vedtages med aktiv deltagelse af de politiske partier i Riksdagen, som synes at være repræsentative i forhold til de større forsvarsproblemer – men som grundlæggende struktureres af et bureaukrati med et næsten informations-monopol. Eller en internationalistisk politik med et mere pluralistisk informationssystem, med et bureaukrati, som er langt mindre dominerende og med politikere, som er mindst lige så aktive og deltagende – men med en Rigsdag, som er langt mindre repræsentativ, end hvad angår forsvarspolitikken. Goldmann kan naturligvis ikke give svaret. Men han giver en række overvejelser, som kan føre videre.

Goldmann sammenfatter sluttelig blandt andet med de modsætninger, som eksisterer mellem systemteoriene om international politik og demokrati. Med anvendelsen af begreberne *bureaukratisering* og *politisering* kan man hævde, at jo større rollen er for bureaukratiet – som mere ifølge dets funktion skulle se på kravene fra omgivelserne («adaptive behavior») – jo bedre kan politikken forklares i international-system-termer. Med Waltz's analogi svarende til firmaer i et frit marked. Men, problemet her er, at bureaukrati også kan forstås som den bureaukratiske inerti (som for eksempel Standard Operations Procedurer) eller som »Bureaucratic Politics« i Halperinsk eller Allison'sk betydning.

Og den anden påstand: jo mere policymaking bliver politiseret, jo mindre kan den forklares i systemteori-termer. Hertil er at bemærke, at en åben debat under

nogle omstændigheder kan forøge sandsynligheden for, at der tages hensyn til ændringer i omgivelserne – i systemet. Tilpasningen *kan* blive øget gennem pluralistiske overvejelser.

Sådan kan der fortsættes. Bogen er fuld af spændende overvejelser og forsøg på at indplacere og strukturere dem. Sverige er udgangspunktet. Supermagterne berøres. Goldmann antyder (kap. 1), at USA *kan* være undtagelsen fra den generelle »incompability«-tese. Her kunne man komme videre ved at lade sig inspirere af de gamle Rosenauske opfattelser af forskellige statstyper og deres tilpasnings- eller påvirkningspolitik.

Også Danmark nævnes flere gange. For eksempel etableringen af markedsudvalget, som ses som et eksempel på politiseringens sejr over bureaukratiet. Men den specielle danske situation, som er skitseret indledningsvis kan ikke umiddelbart indplaceres i de Goldmannske begrebs- og teoristrukturer.

Endvidere kunne man have ønsket sig en mere politologisk vurdering af demokrati som en norm og en værdi, som bestemte lande ønsker at føre demonstrativt ud i det internationale system, jfr. Reagan-regeringens markante internationale demokratipropaganda-programmer.

Men det er en vigtig, dækkende, inciterende og solidt funderet bog. Den placerer sig også centralt i undervisningssammenhæng.

Bertel Heurlin

Institut for Samfundsfag og Forvaltning

Erik Jørgen Hansen, *Danskernes Levekår – 1986 sammenholdt med 1976*, København: Hans Reitzels Forlag, 1986, 144 s., 98,00 kr.; Erik Jørgen Hansen (red.), *Vor tids fattigdom*, København: Hans Reitzels Forlag, 1986, 130 s., 130,00 kr.

I 1976 gennemførte Socialforskningsinstituttet en omfattende undersøgelse af danskernes levekår med Erik Jørgen Hansen som forskningsleder. Undersøgelsen omfattede 5960 personer, som var »et tilfældigt udvalg af de personer, der den 1. september 1976 var fyldt 20 år men endnu ikke 70 år«.

Erik Jørgen Hansen er i *Danskernes Levekår* vendt tilbage til de samme personer 10 år senere og har stillet dem de samme spørgsmål som i 1976. Han har set dette som en chance for at »give en helt enestående analyse af, hvad der egentlig er sket med leveforholdene i Danmark fra midten af 1970erne til i dag«; har de sidste ti års sociale og økonomiske krise påvirket vore levekår? Ved »levkår« forstår Erik Jørgen Hansen »det *output* i leveforholdsmæssig henseende, der kommer ud af at leve i et bestemt samfund i en bestemt samfundsgruppe på et bestemt tidspunkt i historien.« Erik Jørgen Hansen mener, at der er bred enighed om, at levekårene i Danmark i 1976 og 1986 består af boligforhold, helbredsforhold, arbejdsmiljø, materielle goder, nære kontakter med familie og venner, indflydelse på egne arbejdsforhold og angsten for vold i samfundet. Det er også disse sociale indikatorer, han undersøger for interview-personerne. Erik Jørgen Hansen læg-